

Pieviläinen Hanna ja Pajula Elina:

Työ, toimeentulo ja osallisuus Itä-Suomessa - kansalaisnäkökulma alueen kehittämiseen

– raportti hankkeen kenttäkierroksesta

Sisällysluettelo:

1 Johdanto

2 Hankkeen esittely ja kuvaus

2.1 Hankkeen taustaa

2.2 Hankeen kenttäkierroksen toteutus

3 Kansalaisvaikuttaminen

3.1 Kansalaisvaikuttaminen lainsäädännössä

3.2 Kansalaisvaikuttamisen käsitteestä ja sisällöstä

4 Kokemuksia vaikuttamisesta

4.1 Vaikuttamismahdollisuudet ja -keinot

4.2 Vaikuttamisen esteet

4.2.1 Kansalaisten kokemuksia vaikuttamisen esteistä

4.2.2 Järjestöjen kokemuksia vaikuttamisen esteistä

4.2.3 Päättäjien ja viranomaisten kokemuksia vaikuttamisen esteistä

4.3 Kehittämisideat

4.3.1 Kansalaisryhmistä nousseita kehittämisideoita

4.3.2 Järjestöistä nousseita kehittämisideoita

4.3.3 Päättäjiltä ja viranomaisilta nousseita kehittämisideoita

5 Nettimaailma ja uusi teknologia

6 Ulkopuolisuus

6.1 Vaikuttamisen ulkopuolella

6.2 ”Kaiken ulkopuolella”

7 Yhteisöistä vaikuttamisen eväitä?

8 Toivomuksia ja kehittämisideoita

9 Lopuksi

LÄHTEET

1 Johdanto

Tämä raportti kuvaa Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry:n hallinnoiman Työ, toimeentulo ja osallisuus Itä-Suomessa – kansalaisnäkökulma alueen kehittämiseen – hankkeen (TOSI-hanke) kenttäkierrososiota, joka toteutettiin tammi-huhtikuussa 2007. Kenttäkierroksen aikana keskusteltiin virkamiesten, päättäjien, järjestötoimijoiden ja eri kansalaisryhmien kanssa kansalaisvaikuttamiseen liittyvistä asioista. Lisäksi pohdittiin kansalaisvaikuttamiseen liittyviä kehittämisen kohteita sekä ideoitiin uusia vaikuttamisen tapoja. Kenttäkierroksen aikana keskusteltiin myös TOSI-hankkeen kansalaiskyselyosiesta; tapaamisissa kysyttiin ihmisten näkemyksiä siitä, mitä kansalaiskyselyssä olisi tärkeää ja pitäisi kysyä sekä mihin ja miten tätä tietoa voi hyödyntää.

Kenttäkierroksen aikana käytyjen keskustelujen pohjalta heräsi muutamia kehittämiskysymyksiä:

- Mistä puhutaan kun puhutaan vaikuttamisesta?
- Tunnistetaanko kansalaisena vaikuttamista ylipäätään?
- Näyttäisi siltä, että yhä enenevässä määrin pääosa vaikuttamisesta on verkossa ja uudet ponnistukset liittyvät lähinnä uuteen teknologiaan: Halutaanko tavoittaa ja miten tavoitetaan kansalaisia, jotka ovat nettimaailman ulkopuolella?
- Entä kansalaisia, jotka ovat ”kaiken ulkopuolella”?
- Jos yhteisö madaltaa vaikuttamisen kynnystä: miten tuetaan:
 - yhteisöjen syntymistä ja elinvoimaa
 - ihmisten, erityisesti syrjäytyneiden pääsyä yhteisöjen luo

Tässä raportissa tarkastellaan kenttäkierroksen antia suhteessa näihin kehittämiskysymyksiin

2 Hankkeen esittely ja kuvaus

Työ, toimeentulo ja osallisuus Itä-Suomessa – kansalaisnäkökulma alueen kehittämiseen (TOSI-hanke) oli ESR-rahoitteinen, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry:n (STKL) hallinnoima hanke. TOSI-hankkeen tavoitteena on ollut etsiä ja kehittää menetelmiä, väyliä ja orientaatiota kansalaisnäkökulman eteenpäin viemiseksi aluekehityksessä sekä edistää kansalaisten osallistumista asuin- ja elinympäristönsä kehittämiseen. Hankkeessa on kolme vaihetta; kenttäkierros, kansalaiskysely sekä vaikuttamisvaihe, joka alkaa ESR- hankkeen päätyttyä, vuonna 2008.

Hankkeen ensimmäinen vaihe, kenttäkierros toteutettiin alkuvuonna 2007. Sen aikana tavoitettiin yhteensä yli 350 viranomaisista, päättäjää, järjestöjen edustajaa ja kansalaista. Tapaamisissa kysyttiin näkemyksiä siitä, mitä laajassa kansalaiskyselyssä pitäisi ja olisi hyödyllistä kysyä sekä keskusteltiin kansalaisvaikuttamisesta ja siihen liittyvistä asioista.

Kansalaiskysely toteutettiin kevään ja kesän 2007 aikana Pohjois-Savossa, Etelä-Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Kyselyn sai 8000 satunnaisotannalla mukaan valittua itäsuomalaista kotitaloutta. Kansalaiskyselyn kysymyksiä ja teemoja on rakennettu

kenttäkierroksen palautteiden pohjalta. Kansalaiskysely valmistuu joulukuussa 2007 ja raportti julkistetaan tammikuussa 2008.

2.1 Hankkeen taustaa

Hankkeen taustalla on ollut kansalaisten kokema vaikuttamismahdollisuuksien puute, joka näkyy muun muassa STKL:n tekemissä kansalaiskyselyissä sekä laskevinä äänestysprosentteina; viimeksi eduskuntavaaleissa maaliskuussa 2007. Äänestysprosentti kevään eduskuntavaaleissa oli 67,9 % kun se edellisissä vaaleissa vuonna 2003 oli 69,7 (Yle; vaalit, tulospalvelu) Myös palveluissa ja kehittämistoiminnassa näyttäisi olevan tarvetta suoraan kansalaisilta kerätylle tiedolle. Erityinen haaste tässä ajassa on tavoittaa palvelujärjestelmän ulkopuolelle eri syistä joutuneiden ihmisten ääni ja tarpeet. Itä-Suomessa hyvinvoinnin turvaamiseen liittyy joukko erityishaasteita; ikääntyvä väestö, korkea sairastavuus, pienituloisuus sekä jatkuvasti korkeana pysyvä työttömyys.

Aiemmin toteutetut alueelliset hyvinvointianalyysit ovat tuoneet esille, että kansalaiset kokevat pystyvänsä vaikuttamaan heikosti omaan elinympäristöönsä ja yhteiskuntaan. Ihmisten vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksien parantuminen vahvistaa yhteisöön kiinnittymistä ja ehkäisee syrjäytymistä.

Kansalaisten mahdollisuus osallistua päätöksentekoon sekä oman asuinalueensa ja elinympäristönsä kehittämiseen lisää osallisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Kansalaisnäkökulman esiin nostaminen on noussut painopisteeksi sekä EU-ohjelmien että kansallisten ohjelmien kautta. Merkittävin kansallinen ohjelma oli edellisen, Matti Vanhasen I hallituksen *Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma*.

Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmassa todettiin, että useat kansalaistoiminnan ja -vaikuttamisen mittarit ovat 2000-luvun alkupuolella antaneet Suomelle muita Pohjoismaita heikompia tuloksia. Niukka koulutus ja pienet tulot näyttävät olevan tärkeimpiä passiivisuuden selittäjiä. Koulutuksen pituudella näyttäisi olevan yhteyksiä moniin sosiaalisen pääoman mittareihin kuten luottamustehtävien hoitoon, vapaaehtoistoimintaan ja järjestösosallistumiseen. Politiikkaohjelmassa ilmaistiin huoli siitä, että Suomi näyttäisi olevan jakautumassa yhä selvemmin aktiivisiin ja passiivisiin kansalaisiin; aktiiviset kansalaiset etsivät uusia vaikuttamisen tapoja vanhojen rinnalle kun taas passiiviset kansalaiset jättäytyvät kokonaan vaikuttamisen ulkopuolelle.

Perustuslain (14 §) mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon.

Pääministeri Matti Vanhasen hallitus käynnisti kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman, jonka tavoitteena oli edistää aktiivista kansalaisuutta, kansalaisyhteiskunnan toimintaa, kansalaisten yhteiskunnallista vaikuttamista ja edustuksellista demokratiaa.

- Demokratian keskeinen edellytys on kansalaisten luottamus hallintoon
- Luottamus syntyy omakohtaisten kokemusten lisäksi osallistumisesta ja sille rakentuvasta kansalaisten ja hallinnon vuorovaikutuksesta.

- Haasteellisinta on uusien vaikuttamisen keinojen avaaminen ja yleisen osallistumisen lisääminen. Erityishuomiota vaativat ne ryhmät, jotka nyt osallistuvat vähän.

2.2 Hankeen kenttäkierroksen toteutus

TOSI-hankkeen kenttäkierroksen toteuttivat Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry:n kehittämispäällikkö Elina Pajula ja TOSI-hankkeeseen palkattu projektisihteeri Hanna Pieviläinen. Lisäksi kenttäkierroksen toteuttamisessa olivat mukana hankkeen ulkopuolilla resursseilla Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitossa valtionhallinnon harjoittelun suorittanut, Joensuun yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen opiskelija Hilikka Uuranne, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat Miia Lavikainen ja Sirje Pekkala, sekä yhteisöpedagogiopiskelijat Riikka Mäkelä ja Tiina Möttönen Humanistisen ammattikorkeakoulun Joensuun kampukselta. Harjoittelijat olivat järjestämässä erityisesti kansalaisryhmätapaamisia. Miia Lavikainen ja Sirje Pekkala järjestivät tapaamiset mielenterveyskuntoutujien ja päihteitä runsaasti käyttävien/käyttäneiden kanssa. Riikka Mäkelä ja Tiina Möttönen tapasivat nuoria ja lapsiperheitä. Opiskelijaharjoittelijoiden työpanosta ei ole mainittu hankesuunnitelmassa, sillä tietoa opiskelijaresurssista ei hankesuunnitelman kirjoittamisvaiheessa vielä ollut.

Kenttäkierroksen toteuttamisessa pyrittiin alusta lähtien hyödyntämään mahdollisimman paljon jo olemassa olevia toimintaryhmiä, työkokouksia sekä omia yhteistyöverkostoja. Tämä oli perusteltua aika- ja resurssikysymysten lisäksi myös kenttäkierroksen mobilisoivalla tarkoituksella. Tämän lisäksi tapaamiset rakentuivat osittain lumipallo-otannalla; keskusteluissa ehdotettiin tahoja, joita voisi käydä tapaamassa tai kutsuttiin muihin työryhmiin esittelemään hanketta ja keskustelemaan kansalaisvaikuttamisesta. Viranomaisia, päättäjiä ja järjestöjen edustajia tavattiin koko Itä-Suomen läänin alueella. Kansalaisryhmätapaamiset toteutettiin vain Pohjois-Karjalassa johtuen opiskelija-resurssista.

Toisin kuin kansalaiskyselyosio, kenttäkierros ei ollut tutkimusta sanan varsinaisessa merkityksessä. Enemmänkin se oli dialogia niin ”kentän”, kenttäkierroksen toteuttajien kuin kansalaiskyselyä tehneiden tutkijoiden kanssa. Kenttäkierroksen tarkoituksena oli toimia tukena ja virikkeenä kansalaiskyselyn rakentamisessa. Kenttäkierroksen toteuttajat olivat tiiviissä vuoropuhelussa kansalaiskyselyn tehneiden tutkijoiden kanssa; kansalaiskyselyn kyselylomaketta kehitettiin osin kenttäkierroksella esiin tulleiden tarpeiden pohjalta. Toisaalta kenttäkierroksella kerätty tieto on arvokasta jo sinänsä. Kierroksen loppuvaiheessa sitä hyödynnettiin esimerkiksi keskusteluissa viranomaisien kanssa siten, että esille voitiin ottaa asioita, joita kansalaisryhmät olivat aiemmissa tapaamisissa nostaneet esille. Kenttäkierroksen aikana voitiin myös tiedottaa tulevasta kansalaiskyselystä; kansalaisia innostettiin vastaamaan kyselyyn, jos he sattuisivat sen saamaan ja toisaalta järjestöjä, päättäjiä ja virkamiehiä orientoitiin seuraamaan kansalaiskyselyn etenemistä ja erityisesti alkuvuonna 2008 tulevia tuloksia.

Kenttäkierroksen aikana tavoitettiin 406 henkilöä. Heistä 173 oli päättäjiä tai viranomaisia, 61 järjestöjen edustajia ja 172 kansalaisia.

Viranomais- ja päättäjätapaamiset toteutettiin menemällä mukaan työryhmiin, joilla oli kokouksia alkuvuoden 2007 aikana. Samoin hyödynnettiin STKL:n ja paikallisten sosiaaliturvayhdistysten järjestämiä vaalipaneeleja siten, että yhtenä vaalipaneelien teemana oli kansalaisten osallistuminen ja vaikuttaminen.

Järjestöjä tavattiin hyvin pitkälti samalla tavalla kuin viranomaisia ja päättäjiä eli menemällä mukaan jo oleviin kokouksiin kuten järjestöjen yhteisiin kokouksiin järjestöfoorumeihin sekä paikallisten sosiaaliturvayhdistysten hallitusten kokouksiin. Osa tapaamisista osallistuneista järjestöihmisistä oli järjestöihin palkattuja työntekijöitä ja osa taas yhdistysten jäseniä. Järjestötapaamisten toteuttamisessa tehtiin Pohjois-Karjalan alueella osittain yhteistyötä Pohjois-Karjalan Maakuntaliiton kanssa. Kenttäkierroksen toteutusaikana valmisteltiin saman aikaisesti maakunnan hyvinvointialan järjestöjen yhteistä järjestöstrategiaa, jonka tarkoituksena oli tehdä näkyväksi maakunnan järjestöjen toteuttamaa hyvinvointityötä, sekä hakea välineitä julkisen, kolmannen ja yksityisen sektorin väliselle yhteistyölle. TOSI-hankkeen kenttäkierros ja valmisteilla oleva järjestöstrategia liittyivätkin järjestöjen vaikuttamistoiminnan osalta sen verran läheisesti toisiinsa sekä sisällöllisesti että ajallisesti, että yhteisten tilaisuuksien järjestäminen oli perusteltua.

Suurin osa kansalaistapaamisista pidettiin erilaisissa kohtaamispaikoissa kuten kansalaistalolla, työttömien ruokalassa, perhekahvilassa tai asukastuvalla. Tapaamisten organisointi vaihteli tilanteen ja kohteen mukaan. Mikäli kyseessä oli ohjattu tai organisoitu ryhmä, oltiin yhteydessä ryhmänvetäjään ja sovittiin hänen kanssaan aika jolloin ryhmään voisi tulla mukaan. Muutamia tapaamisia järjestettiin kansalaiskeskusteluina nimenomaan kenttäkierroksen tarpeita ajatellen. Pyrkimyksenä oli tavoittaa mahdollisimman laajasti erilaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä. Pientä painotusta tehtiin kansalaisryhmiin, jotka eri syistä johtuen arvioitiin olevan muita heikommassa tai haavoittuvammassa asemassa ja joita ei niin helposti tavoita esimerkiksi kansalaiskyselyissä.

Kenttäkierroksen aikana tavattiin muun muassa seuraavanlaisia tai seuraavanlaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä:

- nuoria; kaksi peruskoulun yhdeksättä luokkaa, nuoria, jotka olivat ohjautuneet lastensuojelun sosiaalityön kautta nuorten pysäytysyksikköön viiden viikon mittaiselle pysäytysjaksolle.
- perheenäitejä perhekahvilassa
- mielenterveyskuntoutujia vertaistukiryhmässä sekä kokoontumispaikoissa
- päihteitä runsaasti käyttäneitä ja käyttäviä vertaistukiryhmässä ja kansalaiskeskusteluissa
- ikäihmisiä kerhossa asuinalueella
- näkövammaisia vertaistukiryhmässä
- liikuntarajoitteisia harrastusryhmässä
- pitkäaikaistyöttömiä työttömienyhdistyksen järjestämässä ruokailussa

- maahanmuuttajia kansalaiskeskustelussa
- lisäksi kansalaiskeskusteluihin osallistui ihmisiä, joita ei voi kategorisoida mihinkään yllä mainituista ryhmistä

On syytä muistaa, että tämänkaltainen luokittelu on suuntaa antava; todellisuudessa ihmiset ovat yksilöitä, eikä voida olettaa, että esimerkiksi kaikki perheenäidit ajattelisivat kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksista samalla tavoin. Toisaalta ihmisillä on ja he toimivat monissa rooleissa. Keskusteluissa oli mukana ihmisiä, jotka voisi sijoittaa moneen eri ryhmään esimerkiksi liikuntarajoitteisten harrastusryhmä; osallistujat olivat sekä liikuntarajoitteisia että ikäihmisiä ja koska kyseessä oli erään vammaisyhdistyksen vetämä ryhmä, luultavasti ainakin osa ryhmäläisistä myös oli ko. yhdistyksen jäseniä. Toisaalta päättäjät, viranomaiset ja yhdistysihmiset ovat myös kansalaisia.

Aivan kaikki suunnitellut kansalaistapaamiset eivät eri syistä toteutuneet. Muutamaiin paikkoihin tai tahoihin ei toistuvista yhteydenotoista huolimatta saatu kontaktia ja heitä ei päästy tapaamaan. Erityisesti olisi haluttu tavoittaa laajempi joukko maahan muuttajia, mutta heidän kanssa ei saatu järjestettyä kuin yksi tapaaminen. Myös eräs perhekahvilatapaaminen jäi toteutumatta, koska tuolla kerralla sinne ei tullut yhtään perhettä.

Pääosin kentällä otettiin hyvin vastaan. Kenttäkierroksen perusteella tuli kokemus, että kansalaisvaikuttamiseen liittyvät asiat ovat ajankohtainen ja tärkeä aihealue, josta ihmiset mielellään keskustelevat. Kenttäkierroksen aikana keskusteltiin myös osallisuudesta ja osallistumisesta. Eräissä keskustelussa viranomaisten kanssa mm. todettiin, että kenttäkierros sinällään on jo osallistava ja prosessina arvokas.

Kansalaisryhmistä erityisesti vanhukset ja vammaiset olivat asioista innostuneita. Eräs mummo kiitteli keskustelun jälkeen kyyneleet silmissä *”miten oli niin ihana, kun nuoret ihan asiakseen tulivat kuuntelemaan vanhukset”*. Monet sanoivat keskustelujen jälkeen, että näistä asioista voisi puhua useamminkin. Toisenlaistakin palautettakin tuli; työttömien ruokalassa olleen tapaamisen viesti oli *”näistä asioista on turha puhua, päättäjät ei saa mitään muutoksia aikaan ja oikeastaan teidänkin käynti täällä on ihan turha.”* Järjestöihmisten suhtautuminen oli suurimmaksi osaksi positiivista. Päättäjien ja virkamiesten suhtautuminen sen sijaan vaihteli. Joku totesi, että kansalaisten vaikuttamismahdollisuudet ja erityisesti niissä koetut puutteet ja kansalaisten haluttomuus vaikuttaa *ovat ”elämän ja kuoleman kysymyksiä”*. Eräs virkamies puolestaan totesi, että heidän organisaatiolleen TOSI-hankkeen keräämällä tiedolla ei ole mitään hyötyä, sillä *”jokainen itseään kunnioittava organisaatio selvittää itse, mitä sen asiakkaille tai kohdejoukolle kuuluu”*.

Tehty kenttäkierros ei ole kattava, mutta jonkinlainen läpileikkaus Itä-Suomen läänin toimijoista se on. Kenttäkierroksen loppupuolella huomattiinkin, että alettiin saavuttaa jo tietynlainen saturaatiopiste; tapaamiset eivät sinänsä antaneet enää uutta tietoa aiheesta. Kaikki käydyt keskustelut olivat kuitenkin mielenkiintoisia ja samalla oli mahdollisuus tiedottaa itse hankkeesta ja erityisesti sen kansalaiskyselyosiosta.

3 Kansalaisvaikuttaminen

3.1 Kansalaisvaikuttaminen lainsäädännössä

Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 2 § mukaan valtiolta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta. Lisäksi kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen.

Kuntalain (17.3.1995/365) 27 § mukaan kunnanvaltuuston on pidettävä huolta siitä, että kunnan asukkailla sekä palvelujen käyttäjillä on edellytykset osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Lain mukaan osallistumista ja vaikuttamista voidaan edistää erityisesti:

- 1) valitsemalla palvelujen käyttäjien edustajia kunnan toimielimiin;
- 2) järjestämällä kunnan osa-aluetta koskevaa hallintoa;
- 3) tiedottamalla kunnan asioista ja järjestämällä kuulemistilaisuuksia;
- 4) selvittämällä asukkaiden mielipiteitä ennen päätöksentekoa;
- 5) järjestämällä yhteistyötä kunnan tehtävien hoitamisessa;
- 6) avustamalla asukkaiden oma-aloitteista asioiden hoitoa, valmistelua ja suunnittelua; sekä
- 7) järjestämällä kunnallisia kansanäänestyksiä.

Lisäksi Kuntalaissa säädetään kansalaisten osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyen kuntalaisten aloitteenteko-oikeudesta, kunnan tiedottamisvelvollisuudesta sekä kunnallisesta kansanäänestyksestä Kuntalain 28 § mukaan kunnan asukkaalla on oikeus tehdä aloitteita kunnalle sen toimintaa koskevissa asioissa. Kunnan on ilmoitettava aloitteen tekijälle aloitteen johdosta suoritettavat toimenpiteet. Vähintään kerran vuodessa on valtuuston tietoon saatettava sen toimivaltaan kuuluvissa asioissa tehdyt aloitteet ja niiden johdosta suoritettavat toimenpiteet.

Kuntalaissa säädetään myös kunnan tiedottamisvelvoitteesta; kunnan on tiedotettava asukkailleen kunnassa vireillä olevista asioista, niitä koskevista suunnitelmista, asioiden käsittelystä, sekä tehdyistä ratkaisuista ja niiden vaikutuksista. Kunnan on laadittava tarvittaessa katsauksia kunnan palveluja, taloutta, ympäristönsuojelua ja maankäyttöä koskevista asioista. Lisäksi asukkaille on tiedotettava, millä tavoin asioista voi esittää kysymyksiä ja mielipiteitä valmistelijoille ja päättäjille.

3.2 Kansalaisvaikuttamisen käsitteestä ja sisällöstä

Kansalaisvaikuttamisesta ja siihen liittyvistä asioista on olemassa paljon tutkimuskirjallisuutta Kenttäkierroksen alussa kansalaisvaikuttaminen määriteltiin väljästi tarkoittaen sillä ihmisten vaikuttamista päätöksentekoon (paikallinen, alueellinen ja valtakunnallinen), palveluihin, elinympäristöön ja omaan elämään. Määritelmä mukailee myös aiempien (Keski-Suomi 2006 ja Pohjois-Karjala 2003) kansalaiskyselyjen kysymyksiä, joissa on kysytty ihmisten vaikutusmahdollisuuksia omaan elämään, oman asuinympäristöön ja yhteiskunnallisiin asioihin.

Kansalaisvaikuttaminen käsitteenä ei välttämättä aukea ihmisille kovin hyvin. Vaikuttaminen nähdään usein juhlallisena ja raskaana prosessina, jota on vaikea hahmottaa. Toisaalta monia asioita (kuten etuisuusasioita) säätelevät laki ja asetukset ja niiden pohjalta tehtyihin päätöksiin on yksittäisen ihmisen mahdoton vaikuttaa muuten kuin säädettyin muutoksenhakueinoin. Vaikuttamista on kuitenkin monenlaista ja jo hyvin pienilläkin teoilla tai valinnoilla voi vaikuttaa omaan elämään, elinympäristöön ja asuinalueeseen.

Useat kenttäkierroksella tavatut ihmiset sanoivat, etteivät he voi vaikuttaa mitenkään, mutta kun asiaa mietittiin tarkemmin, he tulivat toisiin ajatuksiin; vaikuttamismahdollisuuksia on, mutta vaikuttaminen edellyttää jonkin verran aktiivisuutta. Useissa tapauksissa ihmiset sanoivat, ettei yksittäisellä ihmisellä ole juuri vaikuttamismahdollisuuksia, mutta esimerkiksi yhdistyksillä on jo paljon paremmat vaikuttamismahdollisuudet.

Vaikuttamistavoista viranomaiset ja päättäjät nostivat muita voimakkaammin esille äänestämisen ja muut lakisäätteiset vaikuttamistavat kuten kuulemistilaisuudet. Järjestöiltä ja kansalaisryhmiltä tuli laajempi kirjo vaikuttamismahdollisuuksia sekä määrittelyä sille mitä kansalaisvaikuttaminen on.

Mielipiteet siitä, kuinka tärkeää kansalaisten vaikuttaminen ja kansalaisten vaikuttamismahdollisuudet ovat, vaihtelivat tapaamissamme ryhmissä. Osa ihmisistä piti kansalaisvaikuttamisen aihepiiriä todella tärkeänä ja ajankohtaisena kun taas jotkut eivät nähneet oikein mitään syytä sille miksi näistä asioista tarvitsisi edes keskustella.

Kansalaiset näyttäisivät jakautuvan aktiivisiin ja passiivisiin vaikuttajiin ja osallistujiin. Vaikuttamishalu tai -haluttomuus liittyy usein siihen, kuinka ihmiset luottavat vaikuttamismahdollisuuksiinsa. Eräessä järjestökokouksessa todettiin osuvasti, että vaikuttamisen pohjalla on oltava kokemus ja usko siihen, että oikeasti voi vaikuttaa. Jos ihmiset kokevat vaikuttamismahdollisuudet vain näennäisinä, se ei houkuttele vaikuttamaan. Itä-Suomen kansalaiskyselyssä tuli ilmi, että heikko luottamus politiikkaa kohtaan heikentää useissa tapauksissa myös äänestyshalukkuutta. Tutkimuksessa todettiin, että myönteisesti kunnallispolitiikkaan ja valtakunnalliseen politiikkaan suhtautuvat myös äänestävät useammin kuin ne, jotka suhtautuvat politiikkaan kriittisesti. (Siltaniemi et al 2008.)

Itä-Suomen kansalaiskyselyssä kysyttiin ihmisiltä heidän luottamustaan kunnallispolitiikkaan ja valtakunnalliseen politiikkaan. (Siltaniemi et al. 2008) Tuolloin hieman alle kolmasosalla luottamus politiikkaa kohtaan oli hyvä ja runsaalla kolmasosalla heikko.

Oikeudenmukaisuuden toteutumiseen uskoi hieman useampi eli 38 prosenttia vastaajista.

Kotitaloustyypeittäin tarkasteltuna luottamus politiikkaa kohtaan on heikointa työttömien talouksissa. Heillä on myös alhaisin usko oikeudenmukaisuuden toteutumiseen. Heikko luottamus politiikkaa kohtaan näkyy alhaisena äänestysaktiivisuutena. Sen sijaan myönteisimmin politiikkaan suhtautuivat työssäkäyvät aikuistaloudet, työssä käyvät lapsiperheet ja opiskelijataloudet. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että hyvinvoinnissa esiintyvät puutteet selittävät kriittisiä asenteita sekä politiikkaa että oikeudenmukaisuuden toteutumista kohtaan. (Siltaniemi et al. 2008,)

Sakari Suutarinen (2007, 14) toteaa, että peruskouluissa käytävä yhteiskunnallinen ja poliittinen keskustelu on vähäistä. Suutarisen mukaan suomalainen peruskoulu antaa nuorille niukasti osallistumismahdollisuuksia ja mahdollisuuksia muodostaa mielipiteitään yhteiskunnallisista asioista. Nuoret eivät myöskään juuri keskustele politiikasta perheensä tai ystäviensä kanssa. Suutarinen peräänkuuluttaa yhteiskunnallisen keskustelun lisäämistä peruskouluihin; hänen mukaansa sillä on positiivisia vaikutuksia henkilöiden myöhempään yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja myönteisiksi koettuihin kansalaisasenteisiin.

Johanna Nuorteva (2006, 119) puolestaan on sitä mieltä, että nykyinen demokratiamalli ottaa huomioon vain pienen väestönosan elämäntilanteen ja tarpeet. Nuorteva näkee, että erityisesti nuoret ovat huonossa asemassa; harvalla nuorella on esimerkiksi mahdollista taloudellisesti pärjätä vaalikampanjoinnissa ja tulla vaaleissa valituksi. Hänen mukaan nuoret saattavat myös pelätä poliittisen osallistumisen negatiivisia vaikutuksia myöhempään työllistymiseen.

4 Kokemuksia vaikuttamisesta

Kenttäkierroksen aikana pohdittiin, mistä puhutaan kun puhutaan vaikuttamisesta sekä tunnistetaanko kansalaisena vaikuttamista ylipäättään ja jos tunnistetaan niin millaisena se näyttäytyy. Keskusteluissa nousi esille sekä vaikuttamismahdollisuuksia että –tapoja sekä asioita, jotka estävät tai vaikeuttavat vaikuttamista.

4.1 Vaikuttamismahdollisuudet ja -keinot

Vaikuttamismahdollisuuksia on eritasoisia ja niitä on paljon. Ehkä selvimmin vaikuttamiskeinoksi tunnistetaan äänestäminen; lähes kaikissa keskusteluissa sekä järjestöjen, viranomaisten, päättäjien ja kansalaisryhmien kanssa mainittiin äänestäminen tapana vaikuttaa. Keskusteluissa äänestäminen vaikuttamiskeinona oli paljon esillä, mikä osittain saattoi johtua eduskuntavaalien läheisyydestä.

Kansalaisryhmät toivat erille paljon vaikuttamiskeinoja. Päättäjiin ja viranomaisiin voi olla yhteydessä puhelimitse tai sähköpostitse tai tavata heitä kasvokkain. Lehtiin voi

kirjoittaa yleisönosastokirjoituksia tai lähettää tekstiviestejä tekstiviestipalstalle. Yläkou-
lulaiset toivat esille myös radikaalimpia vaikuttamistapoja; mielenosoitukset ja lakot.

Hyvä vaikuttamisenkeino on lähteä mukaan yhdistys- tai muuhun kansalaistoimintaan esimerkiksi omalla asuinalueella. Monet tapaamamme ihmiset totesivat, että yksittäisen ihmisen vaikutusmahdollisuudet ovat aika rajalliset, mutta jos on useita samaa asiaa ajavia ihmisiä, vaikuttamismahdollisuudetkin ovat paremmat. Kansalaisryhmäkeskusteluissa mietittiin, että yhdistyksen jäsenenä voi olla jakamassa esitteitä, järjestämässä tietoisuuksia tai keräämässä adresseja. Yhdistysten kautta tehtävä vapaaehtoistyö esimerkiksi ystävätoiminta sekä asuinalueilla tehtävä talkootyö nähtiin myös vaikuttamiskeinoksi.

Jotkut keskusteluihin osallistuneista toimivat aktiivisesti jossain yhteisössä. Vaikutusmahdollisuudet oman yhteisön asioihin koettiin yleensä hyväksi. Toimintaan pystyy vaikuttamaan esittämällä ideoita, antamalla palautetta esim. palaute-/aloitelaatikon kautta ja osallistumalla yhteisön yhteisiin kokouksiin.

Osa uskoi, että vaikutusmahdollisuuksia voisi olla nykyistä enemmänkin, mutta niiden omaksuminen edellyttäisi itseltä suurempaa aktiivisuutta ja kiinnostusta.

”Vaikuttamiskeinoja on, jos itse vaan kehtaa.”

”Jos osaa vaatia, voi asioita saada eteenpäin”

Joku totesi, että pystyäkseen vaikuttamaan asioihin, tarvitsisi lisää tietoa. Sitä voi saada lukemalla, kyselemällä ja toimimalla mukana porukassa. Esimerkiksi poliittiseen puolue-toimintaan voisi lähteä mukaan ja asettua ehdolle vaaleissa.

Omalla esimerkillä sekä keskusteluilla tuttujen ja tuntemattomien kanssa voi vaikuttaa.

”Juttelen bussissakin ihmisten kanssa, vaikka en välttämättä tunne heitä. Siinä voi vaikuttaa, kun saa ihmiset ajattelemaan asioita uudesta näkökulmasta.” (nainen kansalaiskeskustelussa)

*”Ostamalla suomalaisia tuotteita ja muillakin arkipäivän valinnoilla” (pienen lasten äiti perhe-
kahvilassa)*

Yhdistystoiminta tarjoaa yleensä jäsenilleen useita vaikuttamismahdollisuuksia. Vaikuttaa voi niin yhdistyksen sisällä sen omaan toimintaan sekä yhdistyksen kautta yhteiskunnallisiin asioihin laajemmin. Yhdistysihmiset listasivat vaikuttamismahdollisuuksiksi muun muassa:

- ihmisten (kansalaiset, virkamiehet, päättäjät) kutsuminen ja kokoaminen keskustelutilaisuuksiin
- linkkinä toimiminen yhdistyksen jäsenten ja päättäjien välillä
- osallistuminen erilaisiin työryhmiin joissa ääni kuuluu
- viranhaltioden ja päättäjien kutsuminen yhdistyksen kokouksiin
- yhdistyksen laatimat lehdistötiedotteet
- kehittämisprojektit
- keräykset
- epäkohtien esille tuominen julkisessa keskustelussa
- vapaaehtoistyö
- yhdistyksen näkyvyys ja sitä kautta vaikuttaminen

Samanlaisia vaikuttamismahdollisuuksia käyttävät järjestöt, joita Leea Paija ja Paula Saikkonen ovat haastatelleet JÄRVI-hankkeeseen liittyen.

Keskusteluissa yhdistysten kanssa yhdistyksiä haastettiin miettimään keinoja ja tapoja kuinka niiden jäsenet voivat ja voisivat vaikuttaa yhteiskunnassa yhdistyksen toiminnan kautta. Kaikissa yhdistyksissä tätä näkökulmaa ei pidetty tärkeänä tai sitten sitä ei tunnustettu ollenkaan. Tällöin keskustelut jäivät tasolle, jossa pohdittiin oman yhdistyksen jäsenistöä ja näiden rooleja yhdistyksissä.

Toisaalta osa ihmisistä toi esille sen, että he eivät ole yhdistystoiminnassa ensisijaisesti mukana sen tarjoamien vaikuttamismahdollisuuksien vaan toiminnan sisältöjen kuten yhdistyksen tarjoaman vertaistukitoiminnan vuoksi. Osa ihmisistä kuuluu yhdistykseen kannatuksen vuoksi. Eräs yhdistysihminen määritteli myös tällaisen osallistumisen vaikuttamiseksi; jo maksamalla jäsenmaksun vaikuttaa. Osallistumalla yhdistyksen toimintaan vaikuttaa siis sekä omaan elämäänsä että ympäröivään yhteisöön!

Viranomaiset ja päättäjät nostivat vaaleissa äänestämisen tärkeimmäksi vaikuttamisen keinoksi. Nykyisten vaikuttamismahdollisuuksien riittävyys ja uusien vaikuttamismahdollisuuksien kehittämisen tarve jakoi mielipiteitä. Osa viranomaisista piti nykyisiä vaikuttamismahdollisuuksia toimivina ja riittävinä.

”Suomessa on demokratia ja ihmiset voivat vaikuttaa sitä kautta.” (virkamies)

Osa viranomaisista ja lähes kaikki päättäjät taas toivat painokkaasti esille, ettei äänestämisen voi enää tänä päivänä olla ainoa vaikuttamisen väline, vaan tarvetta muillekin keinoille on.

Päättäjien ja kansalaisten välistä yhteydenpitoa useimmat pitivät tärkeänä. Kansanedustajaehdokkaat korostivat päättäjien aktiivisuutta yhteydenpidossa kansalaisiin.

”Politiikkojen pyrittävä olemaan kansan tavoitettavissa.” (useat kansanedustajaehdokkaat)

Pienissä kunnissa vaikuttamisen kynnys on usein matalampi kuin isoissa kunnissa. Kun ihmiset tuntevat toisensa, on ehkä helpompi ottaa yhteyttä luottamushenkilöihin ja virkamiehiin. Tässä on haastetta kunta- ja palvelurakennemuutokselle, joka näyttää joltavan yhä monimutkaisempiin yhteistoiminta-alueisiin sekä kuntaliitoksiin.

4.2 Vaikuttamisen esteet

Kenttäkierroksen tapaamisissa keskusteltiin asioista, jotka estävät tai vaikeuttavat kansalaisten vaikuttamista tai osallistumista. Kansalaisryhmiltä, järjestöiltä, viranomaisilta ja päättäjiltä nousi esiin erilaisia asioita.

4.2.1 Kansalaisten kokemuksia vaikuttamisen esteistä

Kansalaisryhmäkeskusteluissa ihmiset toivat esille syitä, jotka estävät juuri heitä henkilökohtaisesti osallistumasta ja vaikuttamasta sekä asioita joiden he näkevät yleisellä ta-

solla vaikuttavan siihen, että ihmiset ovat passiivisia. Vaikuttamattomuuden syyt näyttäisivät jakaantuvan neljään ryhmään; henkilökohtaiset syyt, vaalijärjestelmän epäkohdat ja luottamuksenpuute päättäjiä kohtaan, tunne siitä, ettei kuitenkaan voi vaikuttaa sekä kiinnostuksen puute.

Henkilökohtaiset syyt

Ihmiset, joilla vaikuttamisen esteet ovat henkilökohtaisia, ovat yleensä kiinnostuneita yhteiskunnassa tapahtuvista asioista tai sitten heidän suhtautumisensa vaikuttamiseen on neutraalia.

Kiiire on melko yleinen vaikuttamisen estävä asia. Kiirettä korostivat erityisesti työssäkäyvät perheelliset.

”Ei jaksa töiden ja perheen keskeltä lähteä vaikuttamaan.” (nainen kansalaiskeskustelussa)

Oma elämäntilanne voi olla myös muista syistä sellainen, että resursseja vaikuttamiseen ei ole. Terveydelliset syyt tai muu elämän kriisi voi viedä voimavarat niin, että ei jaksa vaikuttaa. Rahan puute voi estää vaikuttamista ainakin siten, että ei voi liittyä yhdistyksen jäseneksi. Pohjois-Karjalassa välimatkat voivat olla pitkiä ja matkakustannuksia voi tulla kokouksiin tai kuulemistilaisuuksiin osallistumisesta tai vapaaehtoistyöstä. Pitkät välimatkat korostuivat myös iäkkäiden ihmisten vastauksista; kun toimintakyky on alentunut, ei kovin kauas kotoa enää voi eikä halua lähteä.

Joillakin ihmisillä vaikuttamisen esteeksi voivat tulla henkilökohtaiset ominaisuudet kuten ujous tai huono itsetunto. Edelleen vaikuttamisen esteeksi tunnistettiin laiskuus ja passiivisen ympäristön vaikutus.

”Jos muutkaan eivät osallistu ja vaikuta, on kynnys itselläkin paljon suurempi.” (mies kansalaiskeskustelussa)

Tiedon puute tunnistettiin vaikuttamisen esteeksi. Lisätietoja kaivattiin niin vaikuttamismahdollisuuksista kuin ajankohtaisista asioista. Todettiin, että ei voi vaikuttaa, jos ei tiedä mihin pitäisi vaikuttaa.

Vaalijärjestelmän epäkohdat ja luottamuksenpuute päättäjiä kohtaan

Edustuksellisen demokratian epäkohdat voivat olla joillekin ihmisille vaikuttamisen esteenä. Voi olla vaikea löytää sopivaa ehdokasta, jolla olisi myös mahdollisuuksia päästä läpi. Vaaliliittojenkaan takia ei aina haluta äänestää, koska ei voida tietää kenelle ääni todellisuudessa menee. Saatetaan kokea, että päättäjät ovat niin kaukana omasta arjesta, että he eivät osaa ottaa huomioon erilaisessa elämäntilanteessa olevia ihmisiä.

”Päättäjiissä ei ole todellisia duunareita.” (pitkäaikaistyötön mies)

Joillekin ihmisille tietynlainen passiivisuus, esimerkiksi äänestämättä jättäminen, voi olla tietoinen valinta, joka mielletään vaikuttamiseksi – vaikuttaa olemalla vaikuttamatta.

”En aio enää äänestää vaalijärjestelmän epäkohtien vuoksi.” (nainen invalidiliiton kerhossa)

Luottamuksen puute päättäjiä kohtaan on monille esteenä omaan vaikuttamiseen ja osallistumiseen sekä siihen, että kokisi omien ja itselle merkityksellisten asioiden menevän eteenpäin. Nämä ihmiset sanovat painokkaasti, että päättäjät eivät kuuntele ja jos kuuntelevatkin, niin eivät ota ihmisten asioita tosissaan. Yhtä mieltä ollaan tässä ryhmässä myös siitä, että päättäjät valehtelevat ja lupailevat liikoja.

”Kansanedustajat lupaavat vaalien alla paljon, mutta oikeasti ajattelevat vain itseään.” (kuntoutuja)

Epäluottamusta lisää tunne, että samoista asioista on puhuttu vuosia, mutta mitään ei ajan kuluessa ole tapahtunut. Toisaalta kokemus siitä, ettei yleisessä keskustelussa puhuta itseä koskevista asioista lisää epäluottamusta. Tiedonpuutekin aiheuttaa luottamuspulaa; aina ei tiedetä kuka asioista todella päättää, viranomainen vai poliitikko. Se synnyttää epäluottamusta koko ”järjestelmää” kohtaan.

Tunne ettei kuitenkaan voi vaikuttaa

”Oma ääni ei vaikuta” (kuntoutuja)

Tässä ryhmässä vaikuttamismahdollisuudet, etenkin yksittäisen ihmisen, koettiin joko vähäisiksi tai lähes olemattomiksi. Kiinnostusta vaikuttamiseen olisi, mutta tunne siitä, ettei mitään kuitenkaan voi tehdä, lannistaa.

”Samoista asioista on puhuttu iät ja ajat, mutta mikään ei ole muuttunut.” (pitkäaikaistyötön)

Äänestäminen koetaan melko tehottomaksi vaikuttamiskeinoksi; yksittäinen ääni ei vaaleissa paljon vaikuta. Ihmisillä on lisäksi kokemus siitä, että heitä ei kuunnella edes itseä koskevien palvelujen ja toimintojen suunnittelussa.

Kiinnostuksen puute

Keskusteluissa osa ihmisistä sanoi suoraan, että heitä eivät vaikuttaminen ja osallistuminen kiinnosta ollenkaan. Tarkempia syitä kiinnostuksen puutteelle eivät kaikki osanneet nimetä;

”Ei vain huvita”. (yläkoululainen sekä kuntoutuja)

Ihmiset totesivat, että myös ihmisten mukavuudenhaluisuus ja laiskuus voivat olla syynä kiinnostuksen puutteelle. Joku arveli, että työttömyys voi olla syynä siihen, miksi vaikuttaminen ei kiinnosta. Samoin tuotiin esille se, että jos kokee olevansa syrjäytynyt tai syrjäytetty yhteiskunnasta, niin ei ole mikään ihme, jos vaikuttaminenkaan ei enää kiinnosta.

4.2.2 Järjestöjen kokemuksia vaikuttamisen esteistä

Järjestöjen edustajien mukaan vaikuttamisen esteenä voi olla tiedon puute. Kansalaiset eivät välttämättä ymmärrä miten ”koneisto” toimii ja se aiheuttaa heille tunteen, ettei asioihin voi vaikuttaa. Ihmiset ovat pettynneitä, koska keskustelut kulkevat usein makrotasolla. Toisaalta ihmisillä ei välttämättä ole tietoa kaikista vaikuttamismahdollisuuksista, joita heillä olisi käytössään. Kaikki eivät tiedä, että jokaisella kuntalaisella on mah-

dollisuus tehdä omassa kunnassaan kuntalaisaloite ja vaikka tieto aloitteen tekemähdollisuudesta olisikin, sitä ei välttämättä osata tehdä.

Monet kuntalaiskuulemiset koetaan näennäisinä; todellisuudessa päätökset on jo tehty. Tämä ei innosta kuntalaisia tulemaan tilaisuuksiin. Viranomaisilta ja päättäjiltä toivottiin aktiivisuutta yhteydenpidossa kansalaisiin.

”Jos viranomaiset eivät näy ihmisten arjessa ja paikoissa joissa he liikkuvat, miksi ihmisetkään tulisivat paikalle juuri silloin kun viranomaiset järjestävät yhteisen tapaamisen tiettyinä, heille sopivana aikana.” (järjestötyöntekijä)

Asioista tiedottamista jo niiden valmisteluvaiheessa toivottiin enemmän; vieläkään kaikissa kunnissa lautakuntien esityslistat eivät tule internetiin. Järjestöjen taholta tuotiin esille, että viranomaisten ja kansalaisten aikajänne on usein erilainen. Kansalaiset eivät aina hahmota sitä, että tietyt prosessit etenevät tietyssä järjestyksessä ja niihin voi sisältyä lakisäätteisiä määräaikoja.

Kynnystä lähteä mukaan yhdistystoimintaan olisi hyvä pyrkiä laskemaan. Haasteena niin yhdistystoiminnassa kuin poliittisessa päätöksenteossa nähtiin luottamushenkilöiden resurssien ja motivaation puute, mikä aiheuttaa sen, että aletaan ajaa vain itselle tärkeitä asioita.

Keskusteluissa osa järjestöihmisistä oli sitä mieltä, että nykyiset vaikuttamismahdollisuudet ja –keinot ovat riittäviä. Kyseltiin, onko nyt vain olemassa sellainen yleinen henki, että asioihin ei voi vaikuttaa. Arveltiin myös, että vaikuttamismahdollisuuksien vähäiseksi kokeminen voisi olla asennevika.

4.2.3 Päättäjien ja viranomaisten kokemuksia vaikuttamisen esteistä

Eduskuntavaalien yhteydessä pidetyissä kansanedustajaehdokkaiden vaalipaneelikeskusteluissa tuli esille monia poliittiseen päätöksentekoon ja kansalaisten luottamukseen liittyviä asioita. Poliittiseen päätökseen tekoon ja päättäjiin kohdistuvaa luottamuksenpuutetta pidettiin surullisena asiana; he ovat kuitenkin kansan itsensä valitsemia edustajia ja heillä on vastuu ja päätäntävalta moneen merkittävään yhteiskunnalliseen asiaan. Todettiin, että yksittäisen kansanedustajan vaikuttamismahdollisuudet ovat aika rajalliset, etenkin jos hän kuuluu oppositiopuolueeseen. Kansallisessa politiikassa on viime vuosikymmenten aikana tapahtunut muutoksia muun muassa Euroopan Unioniin liittymisen vuoksi. Kansallinen politiikka ei ole enää niin kaikkivoipaista kuin ennen kun elettiin suljetummassa yhteiskunnassa. Luottamuksen puute politiikkaan voi ainakin nuorilla aikuisilla johtua 1990-luvun lamasta; on jäänyt kokemus ja usko siihen, että politiikka tuo vain huonoja asioita. Äänestysprosenttien laskemista perusteltiin myös poliittisen ideologisuuden vähenemisellä.

”Äänestysprosentit ovat laskeneet, koska puolueet ovat nykyään niin samanlaisia. Todellisia vaihtoehtoja ei ole.” (kansanedustajaehdokas)

Luottamustoimiin mukaan lähteminen voi olla myös taloudellinen kysymys. Ainakin eduskuntaan on lähes mahdoton päästä ilman näkyvää kampanjaa, mikä taas edellyttää rahoitusta.

Kansanedustajaehdokkaiden mukaan nykyinen mediapopulismi vaikeuttaa tiedottamista; asiallisia asioita on vaikea saada läpi tiedotusvälineissä. Samoin täysin triviaalit asiat nousevat suhteettoman tärkeiksi. Ihmiset vaistoavat tehdäänkö politiikkaa rehellisesti.

Pienissä kunnissa osallistumis- ja vaikuttamiskynnys on usein matalampi kuin suurissa kunnissa. Negatiivisena puolena pienissä kunnissa voivat olla sukulaisuussuhteet ja niiden demokratiaa vääristävä vaikutus. Riskinä on, että kuntaliitosten myötä ihmisten vaikuttamismahdollisuudet vähenevät.

Ihmisten vaikuttamattomuus omaan elämään liittyvissä asioissa ei välttämättä johdu haluttomuuden vaan rohkeuden puutteesta. Kenttäkierroksella tavatut Itä-Suomen sosiaaliamiehet totesivat, että etenkin heikommassa asemassa olevien ihmisten vaikuttamattomuuden taustalla on usein huoli siitä kuinka heille käy, jos he nostavat kokemiaan epäkohtia esiin. Esimerkiksi toimeentulotukiasiakkaat saattavat pelätä leimautuvansa hankaliksi asiakkaiksi ja tämän vaikuttavan siihen kuinka heitä jatkossa kohdellaan. Toisaalta tuotiin esille, se että sosiaalitoimen asiakkuus koetaan usein häpeällisenä ja tämän vuoksi ei haluta julkisuudessa lähteä vaikuttamaan mahdollisiin epäkohtiin.

Huolestuttavana asiana viranomaiset näkivät ihmiset, jotka eivät pysty äänestämään henkilöllisyystodistuksen puuttumisen vuoksi. Tällaisia ihmisiä on esimerkiksi laitoksissa paljon.

Sekä viranomaiset että päättäjät tunnistivat kiinnostuksen puutteen yhdeksi merkittäväksi vaikuttamista estäväksi asiaksi. Toisaalta todettiin, että tarve vaikuttaa, ei ole kaikille ihmisille mikään itseisarvo. Vaikuttamattomuuden taustalta voi löytyä niin hyvinkin huono-osaisuuttakin. Kun menee huonosti, ei jaksaa vaikuttaa, ja kun menee hyvin, ei ole tarvetta vaikuttaa tai kiinnostusta vaikuttaa huono-osaisten asioihin. Eräissä keskusteluissa virkamiehet totesivat, että vaikuttaminen sisältää aina tietynlaista vastuunottamista asioista tai epäkohdista. Tätä vastuunottoa ihmiset saattavat pelätä ja se voi vaikuttaa heidän vaikuttamishalukkuuteensa.

Laskeviin äänestysprosentteihin suhtauduttiin eri tavoin. Osa piti äänestysprosenttien laskemista huolestuttavana; oireena syrjäytymisestä.

”Kansalaisten haluttomuus vaikuttaa voi olla elämän ja kuoleman kysymys.” (kansanedustajaehdokkaas)

Osan mielestä taas on aivan normaalia, että äänestysaktiivisuus vaihtelee ja on välillä alhaisempaa.

”Poliittinen liikehdintä on aina aaltoilevaa; välillä kansa on kiinnostunut politiikasta ja välillä ei.” (kansanedustajaehdokkaas)

Keskustelua herätti myös se kuinka paljon ihmisten osallistumista ja vaikuttamista tulisi ”ohjata” ylhäältäpäin.

”Kokevatko ihmiset huonoa osallistuvuutta? Entäpä jos he ovatkin tyytyväisiä tilanteeseen? Voidaanko ylipäätään ylhäältäpäin, (kuten hallituksen kansalaisvaikuttamisen Poliitiikkaohjelman kautta) sanoa, että ole aktiivinen?” (kansanedustajaehdokas)

4.3 Kehittämisideat

Kenttäkierroksen aikana nousi esiin useita tapoja, joilla kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia voitaisiin lisätä.

4.3.1 Kansalaisryhmistä nousseita kehittämisideoita

Kansalaiset toivovat enemmän kohtaamisia päättäjien ja viranomaisten kanssa. Osa kansalaisista koki, että päättäjillä ei tällä hetkellä ole riittävästi tietoa siitä, mitä ihmisille oikeasti kuuluu. Toivomuksena on, että päättäjät ”jalkautuisivat” kansan pariin myös vaalien välillä. Useissa keskusteluissa tuli esille toive yhteisistä palaverista tai valtuuston kyselytunneista, joissa kuntalaiset saisivat esittää kysymyksiä kunnanvaltuutetuille.

Osa ihmisistä (esimerkiksi vanhukset ja pienten lasten vanhemmat) on melko sidottuja asuinalueelleen. Erityisesti nämä ryhmät toivoivat päättäjien tulevan lähemmäs omaa asuinpaikkaa. Vaihtoehtoisesti toivottiin kyytipalveluiden lisäämistä.

Kansalaiset toivovat, että heidän mielipiteitä kysyttäisiin jo asioiden valmisteluvaiheessa., erityisesti silloin kun asioilla tulee olemaan vaikutusta heidän omaan elämäänsä. Samoin toivottiin, että palveluiden suunnittelussa käyttäjien mielipide otettaisiin nykyistä enemmän huomioon. Esimerkkinä tästä tuli esille näkövammaisten kuljetuspalvelut.

Nuoria päättäjiä, sekä kuntatasolle että eduskuntaan toivoivat nuorten lisäksi myös mielenterveyskuntoutujat. Nuoret perustelivat mielipidettään muun muassa sillä, että päättäjät alkavat kuitenkin jossain vaiheessa ajaa omia etujaan. Tällöin erityisesti kunnallisessa päätöksenteossa olevat nuoret päättäjät huolehtisivat nuorten äänen kuulumisesta.. Keinoina saada nuoria mukaan politiikkaan mainittiin nuorten ehdokkaiden äänestäminen sekä kannustaminen mukaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

”Kuunnelkaa enemmän nuoria, myö asutaan täällä myös” (yläkoululainen)

”Kuunnelkaa ihmisiä, ennen kaikkea nuoria, joilla on mielipiteitä asioista ja jotka haluavat parannuksia asioihin! Panostakaa tärkeisiin asioihin, niihin mitkä merkitsee kaikille joitain! Pettynyt:/” (yläkoululainen)

Konkreettisina ehdotuksina siihen kuinka nuorten ääni kuuluisi paremmin, oli nuorilla yläkoululaisilla useita. Nuoret ehdottivat joka kuntaan nuorisovaltuustoa, jolla olisi oikeasti valtaa päättää nuoria koskevista asioista. Valtuustossa olevat nuoret voisivat olla yli 18-vuotiaita, mutta he kyselisivät myös nuorempien nuorten mielipiteitä ajankohtai-

sista asioista. Toisena ideana nuoret esittivät valtakunnallista nuorten kokousta, johon valittaisiin joka kunnasta yksi nuori. Kokous kokoontuisi yhteen keskustelemaan ja päättämään nuorten asioista ja lisäksi he toimisivat linkkeinä kotikuntansa päättäjiä ja nuorten kanssa. Kolmannen ehdotuksen mukaan eduskuntaan valittaisiin yksi tai muutamia *meidän ikäisiä* nuoria, jotka ajaisivat tärkeitä asioita. Lisäksi ehdotettiin äänestysikärajan laskua 16-vuoteen.

Joku ehdotti myös lakimuutosta, joka rajaisi kansanedustajan toimikauden enintään 2-3 eduskuntakauden mittaiseksi. Tällöin vaihtuvuutta tulisi enemmän ja nuortenkin olisi helpompi päästä läpi. Myös mielenterveyskuntoutujat toivoivat lisää nuoria päättäjiä; ehdotettiin, että kansanedustajille määriteltäisiin yläikäraja. Päättäjiä sitoutumista tehtävään voisi vahvistaa laatimalla heille tiukemmat poissaolosäännöt.

Kansanäänestyksiä ja tyytyväisyyskyselyjä toivotaan myös. Kansanäänestykset voisivat olla joko neuvoa-antavia tai sitovia. Tyytyväisyyskyselyjen osalta toivottiin, että niiden tuottamia tuloksia oikeasti hyödynnettäisiin päätöksenteossa. Pienten lasten äitien toiveena on saada tyytyväisyyskyselyjä internetiin. Äidit toivoivat myös kunnallista vanhempainneuvostoa, joka toimisi samaan tapaan kuin nyt jo olevat vammais- ja vanhusneuvostot.

Luottamusta päättäjiin, päätöksentekoon ja kansalaisvaikuttamiseen lisäksi työllisyystilanteen paraneminen. Työttömät korostivat, että työpaikkojen pitäisi olla nimenomaan pysyviä. Äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi ehdotettiin, että yksi kansanedustaja valittaisiinkin arvalla kaikista äänestäneistä.

“Kuunnelkaa nuoria! Kun esim. kunta säästää lasten ja nuorten asioissa, niin minne ne rahat menevät? Kyläkouluja ei saa lakkauttaa! Eli siis käyttää niitä hyvinvointivaltion varoja myös meihin!” (yläkoululainen)

4.3.2 Järjestöistä nousseita kehittämideoita

Kansalaisryhmien tavoin järjestöt toivoivat enemmän yhteydenpitoa viranomaisten ja päättäjiä kanssa. Konkreettisenä ehdotuksena ehdotettiin kunnanvaltuuston kyselytuntia sekä laajempaa tiedottamista nykyisistä vaikuttamismahdollisuuksista esimerkiksi kuntalaisaloitteen tekemisestä. Joku arveli, että äänestysaktiivisuus nousisi, jos erityisesti kuntatasolla lisättäisiin tiedottamista ajankohtaisista ja vireillä olevista asioista. Lisäksi tuotiin esille toivomus siitä, että poliittisissa keskusteluissa keskityttäisiin nykyistä enemmän ihmisten arkeen liittyviin konkreettisiin asioihin.

Järjestöt totesivat, että kansalaisten itsessäänkin olisi aktivoitumisen varaa; lähes kaikilla olisi mahdollisuus ottaa henkilökohtaisesti yhteyttä päättäjiin ja kysellä asioista, mutta silti harva niin tekee. Lisäksi oltiin huolissaan siitä, ettei ihmisiä enää tahdo saada liikkeelle esimerkiksi keskustelutilaisuuksiin edes kahvitarjoilun voimalla.

Järjestöt totesivat, että myös heidän olisi tärkeä miettiä keinoja, joilla he madaltaisivat uusien jäsenten kynnystä tulla mukaan yhdistyksen toimintaan. Toisaalta osa yhdistyk-

sistä totesi, että heidän olisi tarpeen vielä miettiä kuinka heidän jäsenensä voisivat vaikuttaa oman yhdistyksen kautta.

4.3.3 Päättäjiltä ja viranomaisilta nousseita kehittämisideoita

Kansanedustajaehdokkaiden vaalipaneeleissa tuli useita kehittämisideoita, joilla kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia sekä luottamusta päättäjiin ja päätöksentekoon lisätäisiin. Monet olivat sitä mieltä, että lapset ja nuoret olisi saatava kiinnostumaan yhteiskunnallisista asioista. Esimerkiksi kouluissa voisi olla nykyistä enemmän kansalaistaidon opetusta.

Useat kansanedustajaehdokkaat toivoivat lisää vastuuta politiikkaan; esimerkiksi vaalien alla ei pitäisi luvata liikojä. Avoimuuden lisäämistä pidettiin tärkeänä. Samoin todettiin, että kansalaisille olisi kerrottava mihin kaikkeen yksittäinen kansanedustaja todellisudessa voi vaikuttaa.

Kehittämisideoina kansalaisten luottamuksen lisäämiseksi poliittiseen päätöksentekoon esitettiin poliitikkojen ja kansalaisten tiiviimpää vuorovaikutusta. Päättäjät totesivat, että heidän tulee puhua niin, että kansalaiset ymmärtävät, tässä asiassa kansalaiset ovat samaa mieltä päättäjien kanssa. Poliitikot totesivat, että kansalaisten kuuntelemisen pitäisi olla poliittisen vaikuttamisen lähtökohta. Poliittisen päätöksenteon avoimuuden lisäämistä toivottiin sekä päättäjien että kansalaisten keskuudessa.

Joku päättäjistä uskoi aatteellisuuden lisääntymisen politiikassa lisäävän politiikan kiinnostavuutta. Samoin eräs pienpuolueen edustaja toivoi puoluekentän uudistumista sillä hänen mukaansa nykyiset puolueet muistuttavat liikaa toisiaan. Muutamat päättäjät ehdottivat kansanäänestysten lisäämistä.

Viranomaiset näkivät, että senioreiden tietoja ja taitoja pitäisi tuoda nykyistä enemmän esille ja yhteiseen käyttöön. Viranomaiset myös peräänkuuluttivat tiedottamisen lisäämistä. Esimerkkinä mainittiin, että valtion- ja paikallishallinnon olisi tiedotettava ymmärrettävästi miten valtio ohjaa kuntien rahankäyttöä valtionosuuksien ja lainsäädännön kautta.

5 Nettimaailma ja uusi teknologia

Kenttäkierroksen aluksi kerättiin internetistä tietoa kansalaisvaikuttamisesta. Kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksien huomioiminen kuntien nettisivuilla on hyvin vaihtelevaa. Jotkut kunnat kertovat internetsivuillaan laajasti kuntalaistensa vaikuttamismahdollisuuksista. Esimerkiksi Oulussa voi kuntalaisaloitteen tehdä sähköisesti ja myös seurata sen etenemistä internetin kautta (<https://www.aloiteoululle.fi>).

Tammi- helmikuun 2007 aikana opiskelijaharjoittelija Hilka Uuranne kävi läpi kaikkien Itä-Suomen läänin kuntien internetsivut ja katsoi mitä niillä kerrotaan kuntalaisten vaikuttamismahdollisuuksista sekä löytyykö sivuilta kunnanvaltuuston, -hallituksen ja

lautakuntien kokousten esityslistoja ja pöytäkirjoja. Jokaisen Itä-Suomen läänin kunnan kotisivuilta löytyi päätöksentekoeelinten pöytäkirjoja. Sen sijaan esityslistojen kohdalla tuli jo hajontaa; joissakin kunnissa esityslistoja oli ja joissakin ei. Kuntalaisaloitteen tekomahdollisuudessa hajontaa oli vielä enemmän. Joissakin kunnissa kuntalaisaloitteen tekomahdollisuudesta ei tiedotettu ollenkaan, joissakin kunnissa annettiin ohjeet aloitteen teosta ja osassa kunnista myös sähköisen aloitteen teko on mahdollista.

Kartoituksen jälkeen Hilkka Uuranne oli joko sähköpostitse tai puhelimitse yhteydessä kaikkiin kuntiin ja kysyi heidän kokemuksiaan ja suhtautumistaan internettiedottamiseen. Sähköpostikyselyjen vastausprosentti jäi melko pieneksi. Toisaalta puhelimitse tavoitettuihin eivät välttämättä osanneet yhtäkkiä vastata kysymyksiin. Kyselyihin vastanneista kunnista osa näki internetin merkittäväksi tiedottamiskanavaksi ja uskoi sen lisänsä kuntalaisten vaikuttamismahdollisuuksia. Osa taas ei pitänyt internettiedottamista niin merkittävänä asiana.

Kenttäkierroksen keskusteluissa internet nähtiin yleisesti yhtenä hyvänä mahdollisuutena vaikuttaa. Lisäksi todettiin, että internetin kautta on myös mahdollista saada tietoa muista vaikuttamismahdollisuuksista ja kanavista. Kansanedustajaehdokkaat pitivät internetiä hyvänä lisäfoorumina vaalityössä.

Osa kansalaisista toivoi lisää mahdollisuuksia hyödyntää internetiä vaikuttamistoiminnassa. Konkreettisina kehittämissideoina kansalaiset toivoivat, että kansanäänestyksiä, vaikka neuvoa-antavia, voitaisiin järjestää internetissä. Tällä hetkellä joissakin kunnissa on mahdollista tehdä kuntalaisaloite internetissä. Kansalaiset toivoivat, että sähköisen aloitteen tekomahdollisuus olisi joka kunnassa. Tähän toiveeseen eivät kaikki virkamiehet yhtyneet, sillä sähköisen aloiteasioinnin pelättiin lisäävän virkamiesten työtaakkaa. Toisaalla se nähtiin myös myönteisenä kehityskulkuna:

”Vaikka aloitteiden määrä ei välttämättä nousisikaan, niin internet-sivuja käyttävälle kuntalaiselle se kuitenkin viestii siitä, että kunta on kiinnostunut kuntalaisistaan.”
(virkamies)

Virkamiehet toivat esille myös sen, etteivät kaikki uudet, sinänsä hyvät vaikuttamismahdollisuudet välttämättä palvele tarkoitustaan. Jotkut kaupungit ovat jo luopuneet keskustelupastoista, koska asiattomien kirjoitusten määrä kasvoi niin suureksi.

Järjestöt toivoivat internetiin mielipidekyselyjä ajankohtaisista asioista. Samoin toivottiin keskustelupalstoja, joissa voisi keskustella kunnan tai asuinalueen asioista. Kuntien internetsivuilta löytyy jo melko hyvin valtuuston ja lautakuntien pöytäkirjoja. Sen sijaan valmisteilla olevista asioista toivottiin enemmän tiedottamista internetiinkin. Nyt useissa kunnissa edes esityslistoja ei ole saatavilla internetistä.

Toisaalta oltiin huolissaan tiedon liiallisesta karkaamisesta internetiin. Kaikilla ihmisillä ei ole internetin käyttömahdollisuutta ja jos siirrytään internetpainotteiseen tiedottamiseen, rajataan samalla osa ihmisistä tiedon ulottumattomiin. Internet voi myös tarjota vaikuttamismahdollisuuksia ihmisille, jotka ehkä muuten eivät lähtisi vaikuttamaan. Näyttäisi siltä, että ihmiset hakevat ”perinteisten” vaikuttamistapojen lisäksi anonyyme-

ja tapoja vaikuttaa. Esimerkkinä tästä on sanomalehtien tekstiviestipalstojen ja internetin keskustelupalstojen suosio. Anonymiteettiinkin liittyy toki omat haasteensa; ei voi tietää kuka nimimerkin suojissa kirjoittaa eikä edes sitä onko hän oikeasti sitä mieltä kuin mitä kirjoituksessaan antaa ymmärtää.

”Jos tyydytään nettimielipiteisiin, niin miten oikeita ne ovat?” (viranomainen)

Eräs toinen viranomainen puolestaan oli huolissaan siitä, että vaikka kunnat julkaisevat päätöksenteko asiakirjoja kuten pöytäkirjoja ja esityslistoja, internetissä, niin niitä ei välttämättä julkaista kokonaisuudessaan, vaan jätetään joitakin kohtia pois.

Tulevaisuudessa vuorovaikutteinen digi-tv ja muut uudet tekniset laitteet voivat luoda uusia vaikuttamistapoja ja kanavia. Vuorovaikutteinen digi-tv voi tarjota jotain uutta vaikuttamiseen erityisesti niiden osalta, jotka katsovat televisiota, mutta eivät käytä internetiä. Toisaalta jos vaikuttaminen siirtyy entistä enemmän verkkoon, kadotetaan samalla jotain vaikuttamiseen perinteisesti liittyvästä yhteisöllisyydestä. Ääriesimerkkinä tuotiin esiin karikatyyri tulevaisuuden vaikuttajakansalaisesta; henkilöstä, joka makaa sohvalla ja vaikuttaa digi-tv:n kautta.

Kehitettäessä internetin ja muun uuden teknologian kautta toimivia vaikuttamis- ja tiedottamiskanavia olisi myös muistettava se, että tällä hetkellä, ja todennäköisesti myös tulevaisuudessa, on myös ihmisiä, jotka eri syistä ovat internetin ulkopuolella. Tällaisia ryhmiä löytyy ikäihmisistä, vammaisista, työttömistä ja niin edelleen.

”Näkövammaisten on hankala käyttää internetiä, sillä apuvälineet ovat vielä kehittymättömiä.” (nainen, jolla on näkövamma)

Aiheellinen kysymys onkin halutaanko tavoittaa ja miten tavoitetaan kansalaisia, jotka ovat ”nettimaailman” ulkopuolella. Mikäli halutaan taata kaikille yhtäläiset vaikuttamismahdollisuudet, ei kehittämistoiminta saisi liikaa keskittyä internetin ja muun uuden teknologian ympärille

6 Ulkopuolisuus

Keskusteluissa niin päättäjien, viranomaisten, järjestöjen ja kansalaisryhmien kanssa tuli esiin huoli syrjäytyneiden äänen kuulumisesta. Keskusteluissa kansalaisryhmien kanssa tunnistettiin kaksi ulkopuolisuutta kokevaa ryhmää; ihmiset, jota kokevat olevansa vaikuttamistoiminnan ulkopuolella sekä ihmiset jotka kokevat olevansa ulkopuolella koko yhteiskunnasta.

6.1 Vaikuttamisen ulkopuolella

Vaikuttamisen ulkopuolella olevilla ihmisillä menee omassa elämässä ihan hyvin. He ovat usein työelämässä, heillä on läheisiä ihmissuhteita, harrastuksia ja niin edelleen. Vaikka tämä ryhmä ei koe olevansa yhteiskunnan ulkopuolella, niin kuitenkin he kokevat, että heidän vaikutusmahdollisuutensa yhteiskunnallisiin asioihin ovat melko vähäiset. Toinen ryhmä eroaa edellisistä siten, että he kokevat olevansa ulkona myös yhteis-

kunnasta. Heidän sosiaalinen verkostonsa ei myöskään ole niin vahva kuin ensimmäisen ryhmän. Lisäksi tällä ryhmällä on usein terveydellisiä ongelmia ja työttömyyttä.

Vaikuttamisen ulkopuolella olevat ihmiset kokevat, että heidän äänensä ei kuulu, eikä päätöksenteossa oteta huomioon juuri heille tärkeitä asioita.

”Tuntuu, että äänestämällä ei voi vaikuttaa ollenkaan.” (ikäihminen)

Ihmiset äänestävät yleensä vaaleissa, mutta he kokevat, että oma annettu ääni on vain pisara meressä, eikä sillä ole lopputuloksen kannalta merkitystä. Päättäjiin suhtaudutaan varauksella ja heitä ei pidetä luotettavina.

Vaikuttamattomuuden taustalla voi olla monia asioita. Joillakin ei joko työstä tai muista syistä johtuen ole aikaa osallistua yhdistys- tai muuhun toimintaan. Syrjäseuduilla asuvilla taas välimatkat voivat olla esteenä osallistumiselle. Vaikuttamattomuuden syynä voi olla jo lapsuudesta saakka peräsin oleva huono itsetunto ja kokemus siitä, ettei kukaan kuuntele ja ota vakavasti. Joskus vaikuttamattomuus voi johtua yksinkertaisesti tiedonpuutteesta.

”Jos ei osaa etsiä oikeita vaikuttamiskanavia, jää helposti syrjään.” (kuntoutuja)

6.2 ”Kaiken ulkopuolella”

Eräs mielenterveyskuntoutuja sanoi, ettei ollut eduskuntavaaliehdokkaiden vaalikeskusteluissa kuullut puhuttavan mitään mielenterveysasioista. Tämän vuoksi hänelle oli tullut tunne, etteivät hänen asiansa kiinnosta päättäjiä. Myös muilla ”yhteiskunnan ulkopuolella olevilla” on tunne, että heidän asioistaan ei olla kiinnostuneita ja että oikeastaan muut toivoisivat heidän pysyttelevänkin jossain taka-alalla. Tällaisia asenteita tunnistettiin olevan päihdeongelmaisia, pitkäaikaistyöttömiä ja mielenterveyskuntoutujia kohtaan. Myös yksi maahanmuuttaja nosti saman asian esille:

”En voi osallistua oman kerrostalon pihapiirin toimintaan, koska naapurit eivät halua maahanmuuttajia mukaan toimintoihin.” (maahanmuuttajanainen)

Nämä ihmiset kokivat, että he eivät ole syrjäytyneitä, vaan syrjäytettyjä. Heistä tuntuu, että heidän on vain pakko tyytyä siihen mitä annetaan, eivätkä he itse voi tehdä juuri mitään nykytilannetta muuttaakseen. Tunne siitä, että on b-luokan kansalainen, ei houkuttele eikä innosta osallistumaan.

”Kun on syrjässä yhteiskunnasta, osallistuminen, esimerkiksi äänestäminen, ei kiinnosta.” (päihteitä runsaasti käyttänyt mies)

Äänestyshaluttomuuden syiksi nimettiin samoja asioita kuin mitä ”vaikuttamismahdollisuuksien ulkopuolella oleva ryhmä” toi esille. Epäluottamus päättäjiä kohtaan tuli ehkä tässä ryhmässä vielä voimakkaammin esille. Osa ihmisistä sanoi, ettei heillä ole mitään vaikuttamismahdollisuuksia.

Myös keskusteluissa viranomaisten ja päättäjien kanssa pohdittiin ulkopuolella olevia ihmisiä; kuinka heidän asemaansa voisi parantaa, sekä kuinka tavoittaa näitä ihmisiä. Kansanedustajaehdokkaat pohtivat sitä, menevätkö kansanedustajat ja ehdokkaat ni-

den ihmisten luo, joilla menee todella huonosti ja jotka ovat kaikesta syrjässä. Toisaalta tuotiin esille poliitikkojen ”jalkautumiseen” liittyvää problematiikkaa.

*”Koen, etten kaupunginhallituksen edustajana voi mennä esim. leipäjonoon tapaamaan ihmisiä, koska kokisin loukkaavani heidän intimitteettiään.”
(kansanedustajaehdokas)*

Yleisesti oltiin sitä mieltä, että osallistumattomuus ja huono-osaisuus korreloisivat melko voimakkaasti keskenään. Usein ihmisillä, joilla menee huonosti, ei ole minkäänlaista luottamusta politiikkaan. Viime eduskuntavaalien äänestysprosentit osoittavat, että alueille, joilla on paljon työttömyyttä äänestysprosentitkin jäivät matalammiksi kuin esimerkiksi Uudenmaan hyvinvoivissa kunnissa (Yle: vaalit 2007, tulospalvelu).

Toisaalta tuotiin esille se, että myös ihmisten omissa asenteissa voisi olla parantamisen varaa.

”Teen työtä kohtaamispaikassa, jossa käy myös paljon ns. syrjäytyneitä ihmisiä. Olemme yrittäneet aktivoida heitä järjestämällä tapaamisia poliitikkojen kanssa, kyytejä vaali-ym. tilaisuuksiin ja niin edelleen, mutta ne eivät kiinnosta ihmisiä.” (mies vaalipaneelin yleisöstä)

”Vaikuttamattomuuden taustalla voi olla joitakin ”alakulttuureja”, joihin vaikuttaminen ei kuulu. On myös olemassa ihmisryhmä, jolta puuttuvat motivaatio ja halu vaikuttaa omaan elämään. Tällöin ei ole kyse demokratian puutteesta, vaan yksilön oman aktiivisuuden puutteesta.” (virkamies)

Silti jää kysymys: mistä syntyy haluttomuus olla vaikuttamatta ja osallistumatta?

Uusin sosiaalibarometri osoittaa, että tietyt epäkohdat ovat jääneet laman jälkeen pysyviksi; esim. huono-osaisten tilanne ei ole parantunut viimeisen kymmenen vuoden aikana lainkaan huolimatta talouden kohenemisestä ja kansantuotteen kasvusta. Jos haluttomuudella vaikuttaa ja osallistua on yhteys yhteiskunnalliseen huono-osaisuuteen tai huono-osaisuuden kokemukseen eikö uusia ponnistuksia olisi tehtävä erityisesti perusturvan ja työllisyyden parantamiseksi ja sitä kautta huono-osaisuuden vähentämiseksi!

7 Yhteisöistä vaikuttamisen eväitä?

Yhteisöllisyyden retoriikka on vahvasti mukana mm. Matti Vanhasen hallitusohjelmassa, jossa yhteisöllisyydestä haetaan ratkaisuja ja eväitä moniin tämän ajan ongelmiin.

Kenttäkierroksella pohdittiin paljon yhteisöjen merkitystä nykypäivän ihmiselle. Monet kansalaistapaamista toteutuivat erilaisissa kohtaamispaikoissa, jotka edustavat uuden tyyppisiä yhteisyyttä luovia rakenteita.

Kansalaisryhmien ja järjestöjen kanssa käydyissä keskusteluissa tuli esille yhteisöjen merkitys sekä yhteisöllisyyden luojina että vaikuttamiskanavina. Erityisesti yhteisöjen

merkitystä korostivat ihmiset, jotka kokivat löytäneensä yhteisön jonkinlaisen etsintäprosessin jälkeen. Heille yhteisöön kuuluminen on sekä lisännyt tietoisuutta että tuonut lisää vaikuttamismahdollisuuksia.

Järjestöihmiset pohtivat yhteisöllisyyttä enimmäkseen yhdistystoiminnan näkökulmasta, kun taas kansalaisryhmäkeskusteluissa puhuttiin yhteisöllisyydestä laajemmin. Oma yhteisö voi olla vaikka viikoittain kokoontuva kerho tms.

Yhdistystoiminta tarjoaa jäsenilleen eritasoisia vaikuttamismahdollisuuksia. Vaikuttaa voi niin yhdistyksen omaan toimintaan kuin yhdistyksen kautta yhteiskunnallisiin asioihin

Roope Mokka ja Aleksis Neuvonen (2006, 54) näkevät yhteisöön kuulumisen tärkeänä asiana. Vaikka yksilöllisyyttä korostetaan ja pidetään arvossa, he näkevät, että voidakseen olla yksilö, ihmisen on ensin kuuluttava yhteisöön. Mokka ja Neuvonen etsivätkin Sitralle tekemässään raportissa nykypäivän ihmisille sopivia yhteisöllisyyden muotoja ja pohtivat uusyhteisöllisyyden haasteita

Kenttäkierroksella tavatut ihmiset kertoivat yhteisön merkityksestä omassa elämässään ja sillan rakentajana yhteiskuntaan, joka koettiin joskus kaukaiseksi ja johon kuuluminen ilman välittävää yhteisöä tuntui monesta hankalalta. Kenttäkierroksella tavatuista monet kokivat, että yhteisö on heidän kohdallaan madaltanut vaikuttamisen kynnyksen. Tärkeätä olisikin tällöin pohtia vakavasti sitä, miten resurssoidaan yhteisöjen syntymistä sekä mahdollistetaan niiden elinvoimaisuus. Yhteiskunta- ja sosiaalipoliittisesti keskeinen kysymys on, miten tuetaan palvelujärjestelmän ulkopuolelle jäävien ja yhteiskunnan perustoiminnoista syrjäytyvien ihmisten pääsy yhteisöjen luo.

8 Toivomuksia ja kehittämisideoita

Kansalaiset ja järjestöihmiset toivat useissa keskusteluissa esille konkreettisia asioita joihin he halusivat vaikuttaa.

Ikäihmiset toivoivat lisää kohtaamispaikkoja ja ohjattuja vertaistukiryhmiä. He uskoivat, että tämänkaltainen aktivointi vähentäisi sairaalapäiviä ja tukisi kotona asumisen jatkumista mahdollisimman kauan. Yksinäisiä vanhuksia on paljon ja toivottiin, että ystäväpalveluiden kehittämistä jatkettaisiin edelleen.

Kyytipalveluiden kehittämistä toivottiin niin näkövammaisten kuin liikuntarajoitteistenkin taholla. Erityisesti parantamisen varaa olisi ilta- ja viikonloppukyydityksissä. Toivottiin, että palveluiden käyttäjien näkökulma huomioitaisiin palveluiden suunnittelussa nykyistä paremmin.

Päihteitä runsaasti käyttävät ja käyttäneet sekä mielenterveyskuntoutujat toivoivat, että yleiset asenteet päihdeongelmaisia, mielenterveyskuntoutujia ja pitkäaikaistyöttömiä kohtaan muuttuisivat suvaitsevimmiksi. Asenteissa päihteiden käyttöön olisi hyvä tapahtua muutosta erityisesti niin, että nuoret eivät ihannoisi päihteiden (alkoholi ja

huumeet) käyttöä. Aikuisten pitäisi tässä asiassa toimia esimerkkinä nuorille, eikä ostaa heille alkoholia. Lasten asioista oltiin huolissaan myös kansalaiskeskustelussa, jossa lastensuojeluun toivottiin lisää rahaa, niin että huostaanotetuille lapsille olisi riittävästi sijoituspaikkoja.

Asuntopula ja tarve vaikuttaa nykyisen asuntopolitiikan parantumiseen tuli esiin kansalaiskeskusteluissa sekä mielenterveyskuntoutujien ja päihteidenkäyttäjien tapaamisissa. Perheenäidit puolestaan toivoivat parempikuntoisia pyöriteitä, etenkin talvisaikaan.

Pienituloisten toimeentulosta kannettiin huolta monella taholla. Erityisesti mainittiin opiskelijat, eläkeläiset ja työttömyyspäivärahalla olevat ihmiset. Opiskelijoiden opintotuen riittävydestä olivat erityisen huolissaan mielenterveyskuntoutujat. Nykyisessä työllisyystilanteessa nähtiin myös paljon parantamisen varaa. Työpaikkoja tarvittaisiin lisää sekä lyhytaikaistenkin työsuhteiden olisi oltava taloudellisesti kannattavia.

Suurin osa kansalaisista toivoi, että passiivisia ihmisiä yritettäisiin aktivoida ja saada lähtemään kotoa mukaan yhteisiin toimintoihin.

”Pitäisi vaikuttaa kaikkeen sellaiseen toimintaan, jolla voidaan ehkäistä ihmisten syrjäytymistä ja eriarvoisuutta.”

Näin saataisiin mukaan uusia toimijoita ja samalla ehkäistäisiin syrjäytymistä.

Turvallisuus ja yleinen hyvinvointi nähtiin myös kehittämisen arvoisina asioina. Lisäksi toivottiin, että nykyistä kaavakeviidakkoa (esim. työttömyys- ja sosiaaliturva-asioissa) selkiytettäisiin.

9 Lopuksi

Helsingin Sanomat analysoi pääkirjoituksessaan 9.11.2007 Jokelan traagisten tapahtumien pohjalta yhteisöllisyyttä ja kansalaisvaikuttamisen haasteita nyky-yhteiskunnassa. Suomen vahvuus on historiassa ollut yhteisöllisyys tai nykyaikaisemmin sanottuna vahva kansalaisvaikuttaminen. Yhteisöillä –perheellä, koululla, työyhteisöllä järjestötoiminnalla on ollut keskeinen merkitys suomalaisessa arjessa. Yhteisöt ovat kasvattaneet, tukeneet ja myös valvoneet yksilöä. Pääkirjoituksessa pohditaan maailman muutosta; perhesiteiden heikentymistä, koululuokkien katoamista lukioista, työelämän epävarmuuden lisääntymistä sekä järjestöjen mahdollisuutta tavoittaa kansalaisia. Pääkirjoitus kysyy onko luottamus pääoma meillä syöty vaarallisen vähiin. Halu vaikuttaa asioihin tai yhteiskunnalliset näkemykset eivät ole hävinneet, mutta perinteiset kanavat tai kyky itsensä ilmaisemiseen ovat heikentyneet.

Tosi-hankkeen kenttäkierroksella kansalaiset sekä osa päättäjistä ja virkamiehistä kaipaivat uusia vuoropuhelun kanavia ja tapoja keskustella sekä toimia yhdessä. Ristiriidaksi tässä ajassa nähtiin se, että toisaalta järjestelmä itse passivoi ihmisiä ja toisaalta järjestelmän passivoimia ihmisiä yritetään aktivoida erityisin aktivointitoimenpitein. Kysyä voikin mm. sitä, toimiko aktivointi, joka ei lähde ihmisten elämänympäristöstä ja olosuhteista vaan järjestelmän logiikasta ja tarpeista. Kenttäkierroksen keskusteluissa tär-

keäksi nähtiinkin se, että kansalaisten omaehtoisia vaikuttamisen tapoja ja omia yhteisöjä tuetaan ja mahdollistetaan ja sitä kautta luodaan edellytyksiä aktiivisuudelle, yhteisöllisyydelle ja osallisuuden kokemuksille

Tärkeäksi havainnoksi kenttäkierroksella osoittautui se, että monella eri ulottuvuudella huono-osaisiksi määriteltävät ihmisryhmät kertoivat kiinnostuksestaan osallistua ja vaikuttaa sekä yhteisöllisyyden tarpeistaan. Oman itsensä näkeminen vaikuttajana, kansalaisena edellytti kuitenkin yhteistä tapaamista ja keskustelua, mahdollisuuksien läpikäyntiä ja eri vaihtoehtojen esittämistä; koko asian puheeksi ottamista ja ajatuksen tukemista. Suomalainen yhteiskunta on jakaantunut viimeisen kymmenen vuoden aikana entistä vahvemmin hyvä- ja huono-osaisiin. Sama polarisaatio on tapahtunut ihmisten halussa ja kyvyssä vaikuttaa, osallistua ja kokea osallisuutta kansalaisina. Jos yhteiskunnan luottamuspääomaa halutaan lisätä, tarvitaan toimia koko hyvinvoinnin kentällä huono-osaisiksi eri syistä joutuneiden perusturvan ja elinolosuhteiden korjaamiseksi. Lisäksi tarvitaan toimia eri sektoreilla uudenlaisen ilmapiiri luomiseksi, jossa arvokkaaksi ja tavoiteltavaksi määritellään monen tyyppinen ja kaikki kansalaisryhmät tavoitettava toiminta järjestöissä, seuroissa, yhteisöissä ja toimintaryhmissä ja tälle toiminnalle osoitetaan sen vaatimat resurssit ja tukirakenteet.

Lähteet

Eronen, Anne – Londén, Pia – Perälähti, Anne – Siltaniemi, Aki 2003: Sitkeät seutukunnat. Pohjoiskarjalaisten kokemuksia hyvinvoinnista ja palveluista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. Helsinki.

Mokka, Roope – Neuvonen, Aleks 2006: Yksilön ääni. Hyvinvointivaltio yhteisöjen ajalla. Sitran raportteja 69. Sitra. Helsinki.

Nuorteva, Johanna Vaikutusmahdollisuuksien vajeesta ja aktivistien marginalisoinnista osallistuvaan demokratiaan. Teoksessa Hoikkala, Tommi – Salasuo, Mikko (toim.) Prekaariruoska? portfolipolvi, perustulo ja kansalaistoiminta. s. 116-120 Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisusarja.

Saatavilla internetissä <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/prekaariruoska.pdf> (luettu 26.4.2007)

Paija, Leea – Saikkonen, Paula 2007: Sosiaali- ja terveysturvan arvioinnin tila ja tarpeet – JÄRVI-hankkeen kartoituksen tuloksia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Terveysturvan edistämisen keskus.

Siltaniemi, Aki – Perälähti, Anne – Eronen, Anne – Londén Pia 2007: Hyvinvointi, palvelut ja elämänlaatu Keski-Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Suutarinen, Sakari 2007: Yhteiskunnallinen keskustelu vähäistä Suomen peruskoulussa – oppilaitokset tukemaan keskustelevaa kansalaisuutta. Teoksessa Hillillä, Merja - Räi-

hä, Pekka (toim.): s.13-49. Samalta viivalta. Kasvatusalan valintayhteistyöhankkeen (VAKAVA) kirjalliseen kokeen aineisto. PS-kustannus. Jyväskylä.

Yle:vaalit 2007, tulospalvelu. Saatavilla internetissä
<http://www.yle.fi/vaalit/tulospalvelu/index.htm> (luettu 23.4.2007)

Perinteisiä yhteisöjä on vahvistettava, Helsingin Sanomat, pääkirjoitus, 9.11.2007

Lainsäädäntöä:

Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)
Kuntalaki (Kuntalaki 17.3.1995/365)

Liitteet

- kuntataulukko
- valokuvia osallistavasta lapputehtävästä (Tiina ja Riikka)
- taulukko; tavatut ryhmät ja lukumäärät

Kansalaisvaikuttamisesta internetissä:

Kansalaisvaikuttamista käsittelevää tutkimuskirjallisuutta
http://www.fsd.uta.fi/ajankohtaista/hankkeet/KVPO/kvpo_julkaisut_A-L.html

Avoimet järjestelmät –essee: Kansalaisvaikuttaminen verkosta valtamediaan ja valta-
mediasta verkkoyhteisöihin.
<http://www.valt.helsinki.fi/blogs/ajarjestelmat/kansalaisvaikuttaminen.pdf>

Kuuleeko kunta kansalaista? Paikallinen julkisuus ja kunnallinen demokratia Imatralla.
[http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/demokratiahanke/home.nsf/files/302005/\\$file/302005.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/demokratiahanke/home.nsf/files/302005/$file/302005.pdf)

Power Point –esitys kansalaisvaikuttamisesta ja sen haasteista.
http://www.stkl.fi/harju_turku.pdf

Kainuun kansalaisvaikuttamisen ohjelma 2006-2012 (Power Point –esitys)
<http://maakunta.kainuu.fi/julkaisut>

Vallakas – kuntalaisen vaikuttamisopas
http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;192;224

Mikä osallisuus?
http://www.valtikka.fi/opettajat/mika_osallisuus

Pekola-Sjöblom Marianne, Helander Voitto, Sjöblom Stefan, 2006
Kuntalainen - kansalainen. Tutkimus kuntalaisten asenteista ja osallistumisesta 1996-2004. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 56. Acta nro 182. (tiivistelmä kirjasta)
http://www.kunnat.net/k_htmlimport.asp?path=1;29;145;38918&urli=http://hosted.kuntaliitto.fi/skriptit/kirjakauppa/laaja_esittely_temp.asp&jid=2136

Kansalaisvaikuttaminen – Mitä kansalaisvaikuttaminen on?
http://www.kainuu.fi/index.php?mid=2_423

Artikkeleita kansalaisten osallistumisesta ja vaikuttamisesta
http://www.kansalaisfoorumi.fi/sivu.php?artikkeli_id=18

Suomalaista demokratiaa koskevan tiedon kohtauspaikka. Tietoa mm. kansalaisten oikeuksista ja kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamistavoista. Oikeusministeriö.

www.kansanvalta.fi

Nuorten vaikuttaminen, osallistuminen ja kansalaistoiminta. Tietoa nuorten vaikuttamismahdollisuuksista. Kansalaistoiminnan järjestöhakemisto. Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssi ry.

http://www.alli.fi/sivu.php?artikkeli_id=4&luokitus_id=15

Keskustelukysymykset kenttäkierros: kansalaisryhmät:

- Kiinnostaako osallistuminen ja vaikuttaminen? Miksi/miksi ei?
- Millä tavoin ihmiset voivat vaikuttaa?
- Mikä estää vaikuttamasta?
- Millaisia vaikuttamisen keinoja sinä kaipaisit?
- Miten sinä voit vaikuttaa ja tulla kuulluksi sinulle tärkeissä asioissa?
- Mihin asioihin sinä haluaisit vaikuttaa?
- Mitä mieltä olet nykyisistä vaikuttamismahdollisuuksista?
- Onko vaikuttaminen ylipäätään mahdollista?
- Mitä pitäisi tehdä toisin, että oma ääni kuuluisi ja jotta kynnyks osallistua madaltuisi?
- Kuka päättää asioista?
- Kenen pitäisi päättää asioista?
- Luotatko päättäjiin ja päätöksentekoon?
- Mikä saisi luottamaan päättäjiin ja päätöksentekoon?